

зрілість і здатність до самоорганізації визначатимуть стратегічні перспективи трансформації українського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цінності українців в умовах війни: результати дослідження [Електронний ресурс] // Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. – Режим доступу: <https://dif.org.ua/article/tsinnosti-ukraintsiv-v-umovakh-viyni> (дата звернення: 23.02.2026).
2. Українці назвали найважливіші цінності під час війни [Електронний ресурс] // Цензор.НЕТ. – Режим доступу: <https://censor.net/ua/news/3575480/ukrayintsi-nazvaly-nayivajlyvishi-tsinnosti-pid-chas-viyni> (дата звернення: 23.02.2026).
3. Київський міжнародний інститут соціології. Громадська думка щодо територіальних поступок і шляхів завершення війни : результати всеукраїнського опитування, 2023–2024 рр. URL: <https://www.kiis.com.ua> (дата звернення: 23.02.2026).
4. Цінності в час війни: філософський вимір [Електронний ресурс] // Філософська думка. – Режим доступу: <https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/article/view/792> (дата звернення: 23.02.2026).

Демент М. О.,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри організації і проведення аварійно-рятувальних робіт,
навчально-наукового інституту цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України,
dement_maksym@nuczu.edu.ua*

Чеголя А. В.,

*курсантка навчально-наукового інституту цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України,
chegolyanastya@gmail.com*

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА:

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ОСВІТНЬОЇ РІВНОСТІ

У статті розглядається інклюзивна освіта як сучасний напрям розвитку освітньої системи і важливий чинник розвитку особистості в умовах забезпечення освітньої рівності. Проаналізовано нормативно-правові та концептуальні засади впровадження інклюзивного навчання в Україні в контексті реформування системи освіти та реалізації принципів Нова українська школа. Висвітлено ключові підходи до створення безпечного, підтримувального та недискримінаційного освітнього середовища, що сприяє формуванню соціальних, емоційних і громадянських компетентностей здобувачів освіти. Окреслено роль учителя, асистента вчителя та міждисциплінарної команди супроводу у процесі індивідуалізації навчання.

Обґрунтовано, що інклюзивна освіта забезпечує не лише доступ до навчання, а й сприяє самореалізації, розвитку потенціалу та соціальній інтеграції кожної особистості.

Ключові слова: Інклюзивна освіта, освітня рівність, розвиток особистості, індивідуальна освітня траєкторія, компетентнісний підхід, соціалізація.

The article examines inclusive education as a contemporary educational trend and a significant factor in personal development under conditions of educational equality. The regulatory and conceptual foundations of implementing inclusive education in Ukraine are analyzed within the framework of the national education reform and the principles of the New Ukrainian School. The paper highlights key approaches to creating a safe, supportive, and non-discriminatory learning environment that fosters the development of social, emotional, and civic competencies. The role of teachers, teacher assistants, and multidisciplinary support teams in the process of individualized learning is outlined. It is substantiated that inclusive education ensures not only equal access to learning but also promotes self-realization, the development of individual potential, and social integration of every learner.

Keywords: inclusive education, educational equality, personal development, individual learning trajectory, competency-based approach, socialization.

Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, яка передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу. Інклюзивна освіта – це процес, у якому школа намагається відповідати на потреби всіх учнів, вносить необхідні зміни до навчальної програми та ресурсів, щоб забезпечити рівні можливості.

Починаючи з 90-х років ХХ ст. провідною моделлю сучасних соціальних стосунків щодо осіб з обмеженими можливостями функціонування, зокрема дітей з інвалідністю, визначено інклюзію. Вона ґрунтується на визнанні та повазі індивідуальних людських відмінностей і передбачає збереження відносної автономії кожної соціальної групи. При цьому уявлення та стиль поведінки, притаманні традиційно домінуючій групі, мають модифікуватися на основі плюралізму звичаїв та думок.

Основоположним в інклюзивних підходах є те, що не особистість має прилаштовуватися до суспільних та економічних стосунків, а навпаки – суспільство має створити умови для задоволення особливих потреб кожної особистості. Водночас особливості не повинні сприйматися як явище «виняткове чи приречене»; наявність того чи іншого порушення не зумовлює маргінальність життєвого шляху людини.

У центрі уваги цієї моделі суспільної поведінки є:

- автономність;
- участь у суспільній діяльності;

- створення системи соціальних зв'язків;
- безумовне прийняття суспільством кожної особистості.

Соціальна концепція інклюзії стала основоположною в сучасній моделі здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами (ООП) – інклюзивній освіті. Інклюзивне навчання здобувачів освіти базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Аналіз міжнародних правових норм, соціальної політики та освітніх практик засвідчує, що найбільш прийнятним є використання термінів, які базуються на принципі «спочатку людина». Тривалий час використовувався термін «особа з обмеженими можливостями», проте сьогодні переважає поняття «особа з інвалідністю» або «особа з особливими освітніми потребами». Основна увага в таких конструкціях концентрується саме на «особі», тоді як наявність порушень чи інвалідності виступає лише додатковою характеристикою. Складність і суперечливість визначення поняття інвалідності, які виявляються під час аналізу як міжнародних, так і українських нормативних документів, свідчать про поступовий перехід від суто медичної моделі (що орієнтується на показники медичного обстеження) до соціальної та правозахисної.

Широке вживання терміна «діти з особливими освітніми потребами» зініціювала Саламанкська декларація, ухвалена у 1994 році. У ній подано базове розуміння «особливих потреб», яке стосується всіх дітей і молодих людей, чії потреби зумовлені різними фізичними чи інтелектуальними порушеннями або труднощами, пов'язаними з навчанням. Багато дітей стикаються з перешкодами в освітньому процесі, і тому виникає необхідність у задоволенні їхніх особливих освітніх потреб на певних етапах навчання в школі.

Найбільш поширене й прийнятне стандартне визначення «особливих освітніх потреб» (ООП), зокрема в країнах Європейського Союзу, подано в Міжнародній класифікації стандартів освіти (International Standard Classification of Education): «Особливі освітні потреби мають особи, навчання яких потребує додаткових ресурсів. Додатковими ресурсами можуть бути: персонал (для надання допомоги у процесі навчання); матеріали (різноманітні засоби навчання, зокрема допоміжні та корекційні); фінансові ресурси (бюджетні асигнування для одержання додаткових спеціальних послуг)».

Відповідно до частини 1 статті 20 Закону України «Про освіту», заклади освіти за потреби утворюють інклюзивні та/або спеціальні групи і класи для навчання осіб з особливими освітніми потребами (ООП). У разі звернення особи з ООП або її батьків (інших законних представників) інклюзивна група або клас утворюється обов'язково. Для учнів з ООП, які навчаються в інклюзивних та

спеціальних класах, на підставі письмового звернення батьків можуть створюватися інклюзивні або спеціальні групи подовженого дня [1].

Щоб утворити інклюзивний клас, необхідно, аби батьки написали заяву на ім'я керівника закладу освіти та подали Висновок інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини. Важливо розуміти, що наявність у батьків лише медичної довідки від лікарсько-консультативної комісії не є юридичною підставою для організації інклюзивного навчання, оскільки вона не визначає освітніх потреб та необхідних адаптацій. До заяви також можуть додаватися інші документи, передбачені Порядком зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти.

В Україні ІРЦ створюються для комплексної оцінки розвитку дітей з особливими освітніми потребами та надання рекомендацій щодо організації індивідуального навчання або інклюзивної освіти. Вони готують **витяги та висновки**, які використовуються школами для створення інклюзивних класів і груп.

За оперативними даними Міністерства освіти і науки України станом на 1 січня 2025 року, в державі спостерігається стійка тенденція до розширення мережі інклюзивного навчання та переходу від ізольованих спеціальних закладів до інтегрованого освітнього середовища [2]. Зокрема, лише за останні п'ять років кількість учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти збільшилася майже вдвічі.

Сучасна статистична картина охоплення дітей з ООП освітніми послугами виглядає наступним чином:

- у закладах дошкільної освіти функціонує 7658 інклюзивних груп, де виховується 15297 дітей з ООП. Водночас продовжують діяти 3027 спеціальних груп, які охоплюють 34531 вихованця.
- у закладах загальної середньої освіти відкрито 33397 інклюзивних класів, у яких навчається 47610 учнів з ООП. Разом з тим, функціонує 728 спеціальних класів, де здобувають освіту 6179 учнів.

Ключовою ланкою забезпечення ефективного інклюзивного навчання є діяльність мережі інклюзивно-ресурсних центрів. Загалом в Україні створено 700 таких установ. Незважаючи на виклики воєнного стану, наразі продовжують функціонувати 674 ІРЦ. Вони безперервно надають послуги з проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку, забезпечують корекційно-розвиткові заняття та здійснюють психолого-педагогічний супровід дітей з ООП, у тому числі тих, хто має статус внутрішньо переміщених осіб.

Варто наголосити, що повномасштабна збройна агресія завдала значної шкоди інклюзивній інфраструктурі: приміщення 45 ІРЦ зазнали руйнувань або пошкоджень і не можуть використовуватися за цільовим призначенням. Крім того, 47 центрів

опинилися на тимчасово окупованих територіях (зокрема, у Запорізькій області – 22, Луганській – 9, Донецькій та Херсонській – по 8 центрів).

Досвід функціонування спеціальних закладів освіти в Україні свідчить про значний потенціал і здобутки цих освітніх осередків. До їхніх безперечних переваг належать: наявність адаптованої матеріально-технічної бази, забезпечення належних умов для надання фахової корекційно-розвиткової допомоги, а також системна організація професійно-трудової підготовки та соціалізації.

У спеціальних закладах здобувачі освіти отримують комплекс підтримок, спрямованих на засвоєння академічних знань, розвиток особистісних якостей та компенсацію наявних порушень. Корекційно-розвиткові заняття забезпечують не лише подолання певних труднощів розвитку, а й здійснюють комплексний вплив на особистість, сприяючи досягненню позитивних результатів у навчанні та подальшій соціальній адаптації.

Водночас інклюзивна освіта в Україні виступає найсучаснішим та найефективнішим механізмом забезпечення рівного доступу до якісного навчання. Вона ґрунтується на принципах недискримінації, поваги до людського різноманіття та створення безпечного, безбар'єрного і підтримувального освітнього середовища. У цьому процесі ключовою для індивідуалізації навчання та задоволення особливих освітніх потреб кожної дитини є злагоджена робота вчителя, асистента вчителя (асистента дитини) та команди психолого-педагогічного супроводу.

Практика функціонування як спеціальних, так і інклюзивних закладів, що охоплюють навчанням десятки тисяч дітей по всій Україні, підтверджує значущість гармонійного поєднання навчальних, корекційних та соціалізаційних заходів. Інклюзивна парадигма не лише гарантує базове право на освіту, а також сприяє максимальній самореалізації, розкриттю внутрішнього потенціалу дитини, створюючи передумови для її незалежного та повноцінного життя.

Підсумовуючи результати можна констатувати, що сучасна система освіти успішно еволюціонує від відокремлених (сегрегаційних) моделей до філософії всеосяжної інклюзії. Багаторічний досвід роботи спеціальних закладів заклав потужний фундамент методик і практик, проте саме інклюзивне навчання сьогодні виступає тим рушійним механізмом, який забезпечує справжню соціальну рівність та інтеграцію.

Подальший розвиток і комплексна підтримка інклюзивної освіти є невід'ємною складовою стратегії модернізації української держави. Це безальтернативний шлях до формування зрілого, емпатичного та демократичного суспільства, відкритого до різноманіття; суспільства, яке здатне не просто декларувати, а реально забезпечувати рівні можливості для кожного

громадянина, незалежно від його індивідуальних особливостей чи освітніх потреб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 23.02.2026).
2. Статистичні дані щодо функціонування інклюзивного навчання / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani> (дата звернення: 23.02.2026).
3. Концепція «Нова українська школа» / Міністерство освіти і науки України. Київ, 2016.
4. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

Демченко О. П.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу проектування розвитку обдарованості
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
d_elena_pr@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ МОДЕЛІ «ФІЛОСОФСЬКИЙ ДІАЛОГ» У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуто педагогічні умови ефективного впровадження освітньої моделі «Філософський діалог» (методика Г. Хельског) у контексті наукової освіти учнів. На основі результатів експериментального дослідження визначено психологічні, організаційно-методичні та кадрові чинники, що забезпечують розвиток критичного мислення, комунікативних і демократичних компетентностей школярів. Особливу увагу приділено підготовці педагогів як фасилітаторів діалогу, а також інтеграції філософських вправ у навчальний і позанавчальний простір. Запропоновано висновки щодо перспектив імплементації моделі в українську освіту.

Ключові слова: філософський діалог, критичне мислення, наукова освіта, педагогічні умови, фасилітація.

Abstract. The article examines the pedagogical conditions for the effective implementation of the educational model "Philosophical Dialogue" (G. Helskog's methodology) in the context of students' scientific education. Based on the results of an experimental study, the psychological, organizational-methodological, and professional factors that ensure the development of students' critical thinking, communication, and democratic competences are identified. Special attention is paid to teachers' preparation as dialogue facilitators and to the integration of philosophical